

УДК 343.36

Є. Бунін,здобувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Проблеми законодавчої регламентації та підвищення ефективності слідчо-судової практики застосування приписів, що регламентують відповідальність за злочини проти правосуддя, привертали увагу багатьох науковців, особливо після прийняття КК УРСР 1960 р. та КК РРФСР 1960 р., у яких вперше з'явилися самостійні глави про злочини проти правосуддя. Дослідженню окреслених питань присвячені праці таких вчених, як М. І. Бажанов, І. С. Власов, А. С. Горелік, В. Д. Іванов, Я. М. Кульберг, Л. В. Лобанова, В. П. Малков, С. Ф. Мілюков, В. О. Навроцький, Ш. С. Рашковська, І. М. Тяжкова, О. І. Чучаєв та ін.

Водночас значна кількість наукових досліджень породила дискусії з цілої низки принципів питань як щодо законодавчої регламентації злочинів проти правосуддя, їх відмежування від суміжних суспільно небезпечних діянь, так і щодо практики призначення покарання особам, що їх вчинили тощо. На сьогодні залишається невирішеним і питання про об'єкт злочинів проти правосуддя та відповідно про назву розділу Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК), що містить такі склади злочинів.

Нагадаємо, що проблема об'єкту злочину є однією з основних у кримінально-правовій науці, тому її вирішення має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення. Встановлення об'єкту злочину є необхідною умовою правильного застосування кримінального закону, кваліфікації вчиненого

особою злочину, його відмежування від інших суміжних суспільно небезпечних діянь. Саме об'єкт злочину лежить в основі криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, визначення їх тяжкості впливає на формування санкцій статей Особливої частини КК та на міру покарання, яка призначається судом.

У науці кримінального права найбільш поширеним є підхід щодо поділу об'єктів злочину на загальний, родовий та безпосередній¹. При цьому під родовим об'єктом розуміється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною та економічною сутністю суспільних відносин, які внаслідок цього повинні охоронятися єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [3, с. 105]. Власне родовий об'єкт, головним чином, був покладений в основу побудови Особливої частини КК. Назви відповідних розділів здебільшого прямо вказують на родовий об'єкт злочинів, відповідальність за які в них встановлено [4, с. 14].

У кримінально-правовій літературі висловлюються різні думки щодо розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя. Переважна більшість авторів, які досліджували це питання, зазначають, що законодавець, створюючи норми для кримінально-правової охорони правосуддя, виходить не з процесуального значення цього поняття, а вкладає в останнє більш широкий зміст, вважаючи за необхідне захищати будь-яку діяльність, спрямовану на досягнення завдань правосуддя: чи то діяльність

¹У науці кримінального права інколи береться за основу чотирихступенева класифікація об'єкта злочину, де поміж родовим та безпосереднім об'єктами розглядають видовий об'єкт як підгрупу близьких, схожих соціальних відносин, які входять в більш широку групу однорідних, однопорядкових відносин. Докладніше див. 1, с. 215; 2, с. 20.

суду, чи прокуратури, органів досудового розслідування чи органів виконання покарань тощо [5, с. 25; 6, с. 6-7]. Саме тому більшість науковців під родовим об'єктом цих злочинів розуміють відносини, пов'язані з регламентованим законодавством здійсненням правосуддя судами, забезпеченням цієї діяльності органами досудового розслідування, прокуратури, захисниками і представниками особи, а також установами, що виконують судові рішення [7, с. 11]. Так, на думку В. Г. Павлова, злочини проти правосуддя, як правило, посягають на сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду по здійсненню його задач, а також на діяльність державних органів і відповідних осіб, які покликані сприяти здійсненню правосуддя в країні [8, с. 231]. Зазначений підхід підтримує й О. О. Кваша, розуміючи під об'єктом злочинів проти правосуддя суспільні відносини, які забезпечують необхідні умови для нормальної діяльності суду і сприяючих йому органів та осіб, які допомагають здійсненню правосуддя, що включає сам порядок його здійснення на стадіях проведення досудового та судового кримінального провадження, винесення законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення та подальше його виконання [9, с. 228].

В. І. Тютюгін зазначає, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері здійснення правосуддя [4, с. 506]. Схожу позицію висловив і М. В. Шепітько, вказавши, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя виступають суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя, зазначивши, що при такому формулюванні термін «забезпечення» вказує на регулятивну та охоронну функцію права, а термін «здійснення» відображає певну динаміку діяльності судових органів та органів, що сприяють правосуддю [10, с. 26-27].

Слід сказати, що у науковій літературі висловлюється позиція щодо

більш вузького розуміння родового об'єкту складів злочинів, які досліджуються, а саме відправлення правосуддя власне судом. Так, Т. М. Добровольська зазначає, що об'єктом злочинів проти правосуддя є посягання на правильне відправлення правосуддя судом [11, с. 18]. І. С. Власов об'єкт злочинів проти правосуддя характеризує як відправлення правосуддя відповідно до порядку, цілей та завдань, встановлених законом [12, с. 96]. Вважаємо, що вказані автори поняття правосуддя обмежують діяльністю суду, а діяльність інших органів державної влади щодо створення умов для здійснення задач правосуддя залишається за межами цього поняття, бо винесення обґрунтованого законного та справедливого судового рішення в значній мірі залежить і від повноти проведеного досудового розслідування (підготовки матеріалів) та подальшого виконання судового рішення.

Заслуговує на увагу точка зору щодо розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя, висловлена В. І. Борисовим, який визначає родовий об'єкт цих злочинів як «суспільні відносини, що забезпечують інтереси правосуддя» [13, с. 117].

Доцільно відмітити, що в доктрині кримінального права висловлені позиції щодо абсолютно іншого розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя та навіть зміни назви розділу XVIII Особливої частини КК. Так, на думку В. М. Бурдіна, питання щодо встановлення родового об'єкту доцільно вирішити одним із таких способів: а) шляхом зміни назви зазначеного розділу Особливої частини КК для того, щоб він охоплював не лише злочини проти правосуддя, а й інші, які посягають на пов'язані із правосуддям відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням правосуддя – проведення досудового розслідування, виконання та відбування покарань; б) шляхом виключення з розділу XVIII Особливої частини КК тих складів злочину, які безпосередньо не посягають на правосуддя, а також

уточнення законодавчої регламентації окремих складів злочинів [14, с. 76].

К. М. Палюх висловив думку про те, що вирішенням питання родового об'єкту зазначених злочинів є не зміна розуміння поняття «правосуддя», що вживається у назві відповідного розділу КК, а зміна самої назви розділу, яка більш точно відображала б коло тих суспільних відносин, що охороняються його нормами, а саме встановлений порядок судочинства та виконання судових рішень [15, с. 316].

Що стосується останньої пропозиції, то слід зазначити, що судочинство – це процесуальна форма здійснення правосуддя, діяльність суду, яка є видом державної діяльності, спрямованої на розгляд і вирішення цивільних, кримінальних та інших справ (проваджень), що входять у компетенцію конкретного суду (судової інстанції). В Україні порядок здійснення судочинства регулюється Конституцією України, законами України та відповідним процесуальним законодавством. Залежно від категорії справ (проваджень), що розглядаються відповідним судом, розрізняють такі основні види судочинства: конституційне, цивільне, господарське, кримінальне, адміністративне тощо. Кожному з них властиві і загальні риси, і своя специфіка. Крім того, відповідно до тлумачного словника української мови, судочинство – це діяльність судових органів, пов'язана із розглядом кримінальних і цивільних справ; судовий процес [16, с. 829]. У зв'язку з цим вважаємо, що використання терміну «судочинство» не вирішить питання щодо родового об'єкту по суті, а лише здійснить підміну терміну «правосуддя» та буде пов'язане тільки з вузьким розумінням останнього.

Необхідно відмітити, що за наявності різноманіття позицій щодо розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя в них простежується дещо загальне: розгляд в якості об'єкту наведених злочинів суспільних відносин (їх системи), які забезпечують необхідні умови для нормальної діяльності суду та органів,

що сприяють йому при здійсненні правосуддя, яке включає процес здійснення правосуддя на стадіях досудового та судового провадження по справі, винесення законного, обґрунтованого й справедливого процесуального рішення та його належного виконання.

Водночас відсутність єдності позицій щодо розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя, на наш погляд, пов'язана з тим, що у юридичній науці на сьогодні не вироблено одноставного підходу до розуміння поняття «правосуддя». Це породжує труднощі й суперечки щодо визначення кола тих суспільних відносин, які підлягають кримінально-правовій охороні за допомогою відповідних норм.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови наводиться декілька значень поняття «правосуддя»: 1) суд, судова діяльність держави, юстиція (установи, що здійснюють судову діяльність держави); 2) розгляд судових справ, судочинство; 3) справедливий суд [17, с. 917].

Як вірно стверджує В. О. Навроцький, визначення поняття «правосуддя» пов'язано зі встановленням кола органів, які займаються відповідною діяльністю [18, с. 7]. Саме тому у вітчизняній правовій літературі це поняття застосовується у двох значеннях – вузькому та широкому. Так, Є. О. Смирнов під правосуддям у вузькому сенсі слова розуміє діяльність суду щодо розгляду конкретних справ та здійснення відповідних проваджень. У широкому сенсі, окрім судової діяльності, до правосуддя автор відносить і діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та виправно-трудових установ [19, с. 5].

Вважаємо, що правосуддя в вузькому сенсі можна визначити як діяльність суду щодо розгляду та вирішення конкретних справ. Таке розуміння правосуддя базується на положенні ч. 1 ст. 124 Конституції України, відповідно до якої «правосуддя в Україні здійснюється виключно судами». Правосуддя в широкому сенсі означає одну

зі сфер державної діяльності, зміст якої полягає у застосуванні права, як приклад, правозастосовну або юрисдикційну діяльність, а також діяльність суду щодо розгляду визначених законодавством справ або діяльність спеціально створених державних органів в особі прокурорів, осіб, що проводять дізнання, державних виконавців тощо.

Зрозуміло, всі перераховані органи, будучи складовою частиною органів державної влади, виконують й інші функції: організаційні, управлінські, господарські, тощо. Однак тільки їх специфічна діяльність щодо здійснення поставлених перед правосуддям завдань, які пов'язані з досудовим розслідуванням і судовим розглядом кримінальних проваджень, вирішенням цивільних, господарських й адміністративних справ, а також справ, що належать до компетенції Конституційного Суду України, перебуває під охороною кримінально-правових норм про злочини проти правосуддя.

Слід також зазначити, що у науковій літературі поширена думка, відповідно до якої Конституційний Суд є органом судової влади, проте він не здійснює правосуддя. Такий підхід ґрунтується на тому, що конституційне правосуддя має інше завдання, ніж правосуддя, що здійснюється судами в процесі вирішення кримінальних, цивільних, адміністративних та інших справ (проваджень). У зв'язку з цим окремі дослідники вважають, що конституційні суди є органами судової влади, проте не здійснюють правосуддя, а є органами конституційного контролю, тому діяльність Конституційного Суду не охоплюється поняттям правосуддя, який є об'єктом посягань, передбачених розділом XVIII Особливої частини КК «Злочину проти правосуддя».

На наш погляд, такий підхід не враховує правову природу самого правосуддя, яке, наприклад, І. С. Масліков справедливо характеризує як «основний елемент судової влади, що полягає у розгляді й вирішенні питань застосування норм права щодо конкретних фак-

тів, правових спорів і правовідносин» і в цьому вбачає відмінність правосуддя «від усіх інших видів (форм) правозастосування й правової охорони» [20, с. 29]. Вважаємо, що діяльність Конституційного Суду охоплюється поняттям правосуддя й повинна включатися в об'єкт кримінально-правової охорони щодо злочинів, передбачених розділом XVIII Особливої частини КК.

Необхідно звернути увагу й на те, що окремі криміналісти пропонують в межах цього розділу додатково виділяти й видові об'єкти. Так, О. І. Чучаєв під видовими об'єктами злочинів проти правосуддя пропонує розуміти сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду з реалізації завдань та цілей правосуддя.

Такий підхід, на нашу думку, в певній мірі підміняє поняття безпосереднього об'єкта видовим. Крім того, незважаючи на те, що у літературі висловлювалася позиція щодо чотирьохступеневого поділу об'єкта складу злочину, слід зазначити, що вона не знайшла підтримки ні в науці кримінального права, ні у судовій практиці.

Вважаємо за доцільне підтримати позицію тих науковців, які висловлюються за широке розуміння об'єкту злочинів проти правосуддя, оскільки його чітке встановлення дає підставу відмежувати одні злочини від інших. Зазначене поняття має охоплювати не лише діяльність суду з розгляду та вирішення конкретних справ (проваджень), а й діяльність органів досудового розслідування та органів виконання судових рішень. Злочини проти правосуддя порушують нормальну діяльність не тільки судової влади, а й інших органів та осіб, які сприяють діяльності суду щодо здійснення правосуддя і до кола яких належать органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, органи виконання судових рішень, вироків, ухвал та постанов, представники адвокатури тощо [4, с. 506]. Тому охорона кримінально-правовими засобами цих відносин зумовлена й тими завдання-

ми, що поставлені перед зазначеними органами та регламентованими Конституцією України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», відповідним процесуальним законодавством тощо.

Слід також зазначити, що за родовим об'єктом злочинів проти правосуддя відмежовуються від злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII Особливої частини КК) та від злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (Розділ XV Особливої частини КК). Відмінність суспільних відносин, що складають зміст родового об'єкту службових злочинів та злочинів проти правосуддя, знайшла своє відображення у цивільному законодавстві, яке диференціює відповідальність за шкоду, спричинену діями службових осіб, залежно від сфери здійснення ними повноважень (статті 1174-1176 Цивільного кодексу України). Якщо родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є діяльність суду та інших органів щодо здійснення цілей та завдань правосуддя, то родовим об'єктом злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян є діяльність державних органів та установ, спрямована на встановлення порядку у державі. Злочини проти правосуддя характеризуються вчиненням суспільно небезпечних діянь, що посягають лише на певну сферу державної діяльності – правосуддя. Сфера злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, як вже зазначалося, інша.

Вважаємо, що об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини щодо здійснення правосуддя: відносини, що виникають у сфері правозастосовної або юрисдикційної діяльності, діяльності суду щодо розгляду визначених законодавством справ (проваджень), діяльності спеціально створених

державних органів, що сприяють здійсненню правосуддя.

Ключові слова: об'єкт складу злочину, правосуддя, судочинство.

Стаття присвячена проблемі визначення об'єкту злочинів проти правосуддя. Встановлено підходи щодо визначення поняття «правосуддя», сформульоване авторське визначення об'єкту злочинів проти правосуддя.

Статья посвящена проблеме определения объекта преступления против правосудия. Установлены подходы к определению понятия «правосудие», сформулировано авторское определение объекта преступления против правосудия.

This article is devoted to the definition of the object of crimes against justice. Established approaches to the definition of "justice", formulated the author's definition of the object of crimes against justice.

Література

1. Курс уголовного права. Общая часть : Учебник / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2002. – Т. 1: Учение о преступлении. – 624 с.
2. Бойцов А. И. Преступления против собственности. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 775 с.
3. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
5. Власов И. С., Тяжкова И. М. Ответственность за преступления против правосудия. – М. : Юридическая литература, 1968. – 236 с.
6. Носкова Н. А. Ответственность граждан за преступления против правосудия. – М. : Общество «Знание», 1975. – 38 с.
7. Бажанов М. И. Уголовно-правовая охрана советского правосудия : Учебное пособие. – Х. : Юрид. ин-т, 1986. – 43 с.

8. Павлов В. Г. Субъект преступления. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 318 с.
9. Кваша О. О. Проблемы криминальной ответственности за втручання в діяльність судових органів // Проблемы пенитенциарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. А. А. Музики. – К. : КЮІ КНУВС, 2005. – С. 228–236.
10. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : Монографія за ред. В. І. Борисова. – Х. : Видавнича агенція «Апостіль», 2012. – 260 с.
11. Добровольская Т. Н. Понятие советского социалистического правосудия // Ученые записки ВИЮН. Вып. 16 / Редкол. : С. Н. Братусь (Гл. ред.), И. Д. Перлов, В. И. Попова, О. Н. Садиков, А. И. Ставцева. – М., 1963. – С. 3–45.
12. Власов И. С. Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. – М., 1964. – Вып. 1/8. – С. 95–106.
13. Борисов В. І. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 352 с.
14. Бурдін В. М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України // Життя і право. – 2004. – № 2. – С. 74–77.
15. Палюх Л. М. До питання про систематизацію злочинів проти правосуддя // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 315–319.
16. Словник української мови: в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1978. – Том 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТ «Перун», 2001. – 1440 с.
18. Навроцький В. О. Злочини проти правосуддя. Лекції для студентів юридичного факультету. – Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. – 48 с.
19. Смирнов Е. А. Преступления против социалистического правосудия. – М. : РИО ВШ КГБ при СМ СССР, 1959. – 70 с.
20. Масликов И. С. Судебная власть в государственном механизме Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – М., 1997. – С. 29.

УДК: 342.728(47+57).001.36

Д. Волкова,

асистент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ЧАСІВ СРСР

Вчені та практики, які досліджують громадські організації в Україні, наразі активізували свої зусилля з огляду на оновлення законодавства у цій сфері – Закон від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян» було замінено на Закон України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання» (набув чинності з 1 січня 2013 р.). Думається, що у цьому процесі стануть у нагоді напрацювання радянських дослідників – фахівців у сфері конституційного пра-

ва. Незважаючи на те, що за часів СРСР громадські організації існували в умовах антидемократичного режиму, радянські вчені залишили багато праць, у яких проблеми створення та функціонування громадських організацій розглядаються не з політичної точки зору, а з позиції оптимізації їхнього конституційно-правового статусу. Також, незважаючи на вид державного режиму, громадські організації як колективи людей, об'єднаних за інтересами, у про-